

ADAM DZIUROK

DZIAŁANIA APARATU BEZPIECZEŃSTWA WOBEC KATOLICKIEGO UNIwersYTETU LUBELSKIEGO

Zgoda na reaktywację, a później funkcjonowanie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w realiach państwa komunistycznego była propagandową zasłoną wskazującą na rzekomą wolność religijną w kraju. Rodziło to jednak konieczność sprawowania nieustającej kontroli operacyjnej nad tym, z założenia wrogim systemowi, projektem. Zainteresowanie władz bezpieczeństwa sprawami KUL-u wynikało z przekonania o ważnej roli tej uczelni, która jako ośrodek kształcenia duchowieństwa i elity katolickiej, o „wyraźnym, antykomunistycznym profilu”¹, wpływała na „formację intelektualną polskiego katolicyzmu”².

Pierwsze miesiące funkcjonowania reaktywowanego uniwersytetu nie wzbudzały zainteresowania słabego jeszcze wówczas aparatu bezpieczeństwa. Podczas narady ministra bezpieczeństwa publicznego z kierownictwem Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP) w Lublinie w sierpniu 1945 r. sprawa KUL-u w ogóle nie była podejmowana, a wobec duchowieństwa wyrażono jedynie ogólne wytyczne: „Bezpieczeństwo zasadniczo nie walczy z duchowień-

---

Dr hab. ADAM DZIUROK, prof. UKSW – naczelnik Oddziałowego Biura Badań Historycznych Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach; profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; adres do korespondencji: Instytut Pamięci Narodowej w Katowicach, ul. Józefowska 102, 40-145 Katowice; e-mail: adam.dziurok@ipn.gov.pl

¹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN), Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (dalej: MSW), sygn. IPN Biuro Udostępniania (dalej: BU) 01283/713/Jacket, Informacja Egzekutywy KW PZPR w Lublinie o działalności Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, III 1959, k. 430.

² AIPN, MSW, sygn. IPN BU 0445/37, Referat na naradę krajową o Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, 18 V 1964, k. 171, 173.

stwem, ale i tam również należy szukać wrogów”³. Kolejne lata przyniosły więc działania zmierzające do wykrywania wrogów w środowisku uniwersyteckim. Pierwszy zachowany dokument Urzędu Bezpieczeństwa (UB) dotyczący KUL-u to m.in. relacja, jak to nazwano, z uroczystego otwarcia roku szkolnego, która odbyła się 20 października 1945 r.⁴ Ciekawszy jest jednak nieco późniejszy raport – z informacją o wiecu w auli KUL w maju 1946 r. Wówczas to, jeszcze w sposób półoficjalny, przedstawiciel UB chciał wziąć udział w tym wydarzeniu i udało mu się uzyskać zaproszenie od rektora. Gdy jednak prezes Bratniej Pomocy Akademickiej zaczął witać co ważniejszych gości, pokłonił się również przedstawicielowi WUBP. Jak czytamy w raporcie, zrobił to specjalnie, by ostrzec młodzież, że na sali jest ktoś z UB – po tym powitaniu na sali nastąpiło poruszenie, „wszyscy zaczęli się między sobą przeglądać”⁵. Tak w dość nieporadny sposób rozpoczęła się trwająca nieprzerwanie kilkadziesiąt lat inwigilacja uczelni.

Co najmniej od sierpnia 1948 r. lubelski UB (początkowo Sekcja VI Wydziału V WUBP) prowadził na KUL-u sprawę obiektową o kryptonimie „Olimp”. W tym czasie rozpoznano na uczelni 40 osób określanych jako „element niepewny”⁶. Uczelnię w dokumentach UB konsekwentnie „ukrywano” pod kryptonimem „Olimp”, co prowadziło do powstawania karykaturalnych zwrotów językowych. Oto bowiem przytaczano list Towarzystwa Przyjaciół „Olimp” (czyli TP KUL), które zwracało się do wiernych z całej Polski o pomoc materialną dla uczelni: „Katolicy polscy, «Olimp» potrzebuje waszej pomocy w modlitwie i ofiarach”⁷.

---

³ Protokół narady ministra bezpieczeństwa publicznego z kierownictwem Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Lublinie, 20 VIII 1945, w: *Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Lubelszczyźnie (lipiec 1944 – czerwiec 1945)*, wstęp S. Poleszak, wybór i oprac. L. Pietrzak, S. Poleszak, R. Wnuk, M. Zajączkowski, Warszawa 2004, s. 398.

⁴ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział w Lublinie (dalej: AIPN Lu), Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych (dalej: WUSW) w Lublinie, sygn. IPN Lu 8/267, t. 1, Informacje kierownika Sekcji III WUBP w Lublinie, k. 1.

⁵ Tamże, Raport specjalny kierownika Sekcji II Wydziału V WUBP w Lublinie, k. 2.

⁶ W ramach sprawy obiektowej „Olimp” rozpracowywano wówczas 3 osoby (sprawy ewidencyjne): Ignacego Czumę (sprawa o kryptonimie „Redaktor”), Henryka Dembińskiego (sprawa „Katolik”) oraz ks. Antoniego Słomkowskiego (sprawa „Opiekun”), AIPN, MSW, sygn. IPN BU 01283/713/Jacket, Charakterystyka obiektu Sekcji VI pod kryptonimem „Olimp” (załącznik do sprawozdania okresowego Sekcji VI Wydziału V WUBP w Lublinie za okres od 1 sierpnia do 1 września 1948), k. 94; być może sprawa ta została założona w 1947 r., gdyż w postanowieniu z 1955 r. o złożenie w archiwum teczki zagadnieniowej („starego typu”) prowadzonej przeciwko KUL-owi pojawia się sygnatura z końcówką 21-13/47, AIPN, MSW, sygn. IPN BU 01283/713/Jacket, Wniosek o złożenie sprawy w archiwum, 4 VIII 1955, k. 15.

⁷ AIPN Lu, WUSW w Lublinie, sygn. IPN Lu 8/267, t. 1, Charakterystyka obiektu „Olimp” (załącznik do sprawozdania okresowego Sekcji VI Wydziału V WUBP w Lublinie za okres od 1 V do 1 VI 1949), k. 67.

Aparat bezpieczeństwa zmusznie i z trudnościami osaczał uniwersytet. Dopiero na początku 1949 r. UB udało się pozyskać pierwszego informatora w tym środowisku, a w połowie roku było ich dwóch⁸. Było to jednak wciąż za mało, by zapewnić sobie dopływ informacji na poziomie zupełnie podstawowym.

Równoległe z działaniami operacyjnymi aparat bezpieczeństwa stosował represje wobec najbardziej „wrogiego elementu”. W tej grupie znaleźli się także studenci lubelskich uczelni, którzy po uroczystości Bożego Ciała w 1949 r. zaatakowali samochód szefa lubelskiej bezpieki⁹. Blisko 2 tygodnie później UB relacjonował przebieg ingresu i konsekracji ks. Piotra Kałwy na biskupa diecezji lubelskiej. Uroczystości rozpoczęły się w kaplicy KUL od podziękowania ks. Kałwie za pracę na uczelni, a później nastąpiło procesyjne przejście na Plac Katedralny. Według informacji UB grupa wiernych zatrzymała się przed gmachem Komitetu Wojewódzkiego PZPR i przez 20 minut śpiewała pieśni kościelne, m.in. „My chcemy Boga”¹⁰.

Na odprawie aktywu Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) w lipcu 1949 r. wiceminister Roman Romkowski stwierdził, że z powodu niewystarczającej liczby agentów środowisko KUL-u, będące, jego zdaniem, „potężnym ogniskiem reakcyjnej działalności” („gdzie studiuje 3000 ludzi”), pozostawało wciąż nierozpracowane. Wojewódzkim strukturom aparatu bezpieczeństwa przekazano wytyczne dotyczące działań operacyjnych wobec uczelni, co świadczy o tym, że od samego początku władze MBP zdawały sobie sprawę z zagrożenia, jakie może stanowić katolicki uniwersytet. Wiceminister zauważył ponadto brak postępu w działaniach antykościelnych, przyznając: „jesteśmy w okopach, a braki pracy naszego aparatu zmuszają nas do tego, że za długo siedzimy w okopach”¹¹. Do września 1949 r. lubelskie władze bezpieczeństwa informowały zresztą, że interwencje w celu „ochrony” KUL-u „stosuje się przy pomocy czynników partyjnych”,

---

⁸ Tamże, Charakterystyka obiektu „Olimp” (załącznik do sprawozdania okresowego Sekcji VI Wydziału V WUBP w Lublinie za okres od 1 II do 1 III 1949), k. 79; Charakterystyka obiektu „Olimp” (załącznik do sprawozdania okresowego Sekcji VI Wydziału V WUBP w Lublinie za okres od 1 VII do 1 VIII 1949), k. 88.

⁹ D. GAŁASZEWSKA-CHILCZUK, *Działania aparatu bezpieczeństwa wobec biskupa lubelskiego Piotra Kałwy w latach 1949-1974*, w: *Aparat bezpieczeństwa wobec kurii biskupich w Polsce*, red. A. Dziurok, Warszawa 2009, s. 117; Z. MAŃKOWSKI, „Lubelski cud”, *lipiec 1949 – represje*, w: *Aparat ucisku na Lubelszczyźnie w latach 1944-1956 wobec duchowieństwa katolickiego*, red. Z. Zieliński, Lublin 2000, s. 67-79.

¹⁰ D. GAŁASZEWSKA-CHILCZUK, *Działania aparatu bezpieczeństwa wobec biskupa lubelskiego Piotra Kałwy*, s. 117.

¹¹ Referat dyrektora Departamentu V MBP Julii Brystygier z odprawy aktywu MBP, Résumé wiceministra [Romana] Romkowskiego, 28 VII 1949.

potem wspomina się o czynnikach partyjnych i agenturze, by wreszcie opierać się już tylko na agenturze¹².

Po szeregu publicznych wystąpień religijnych (rzekomo o charakterze antypaństwowym) w 1949 r. na terenie Lublina (procesje w Dni Krzyżowe i podczas uroczystości Bożego Ciała oraz zgromadzenie w związku z tzw. cudem lubelskim) władze bezpieczeństwa uznały, że kierowniczą rolę odgrywała w tych zajściach grupa profesorów KUL-u. W związku z tym 1 września 1949 r. założono sprawę agenturalnego rozpracowania o kryptonimie „Bogobojni”, którą objęto 13 „aktywistów obozu reakcyjno-klerykalnego na terenie Lublina” (w tym gronie było aż 10 pracowników KUL-u – m.in. Czesław Strzeszewski, Stefan Kurowski i Ignacy Czuma)¹³. W tym czasie (sierpień 1949 r.) skokowo wzrosła także liczba nowych spraw ewidencyjnych założonych na profesorów „Olimpu” – z 8 do 14¹⁴.

W końcu października 1949 r. dyrektor Departamentu V MBP Julia Brystygierowa donosiła o przystąpieniu do rozpracowania „aktywu profesorskiego i stosunków na KUL” (rozwijając ten skrót jako Katolicki Uniwersytet Ludowy w Lublinie). Wskazała na osiągnięcia w pracy operacyjnej, jakimi było uzyskanie interesujących materiałów, które miały stać się podstawą do wykrycia „podziemnej roboty na bazie KUL”. Aparat bezpieczeństwa dopiero rozpoznawał „masową organizację katolicką” – Towarzystwo Przyjaciół KUL – której wówczas przypisano organizowanie „reakcyjnych środowisk inteligencji”¹⁵.

Intensyfikacja pracy UB na tzw. froncie kościelnym w 1949 r. (co zresztą miało wymiar ogólnokrajowy) spowodowała, że w początkach 1950 r. rozpoznano już 72 osoby jako element niepewny na KUL-u, zaś sieć informatorów wzrosła do 7 osób¹⁶. Była to jednak wciąż tzw. agentura peryferyjna, która nie miała szerszych możliwości rozpracowania środowiska uniwersyteckiego¹⁷. W kwietniu 1950 r. informator doniósł jednak szybko Wydziałowi V WUBP, że w dwóch salach wykładowych pojawiły się na tablicach napisy „Precz z komuną”. Na teren uniwer-

---

¹² AIPN Lu, WUSW w Lublinie, sygn. IPN Lu, 8/267, t. 1, Charakterystyka obiektu „Olimp” (załącznik do sprawozdania okresowego Sekcji VI Wydziału V WUBP w Lublinie za okres od 1 VIII do 1 IX 1949), k. 94; Charakterystyka obiektu „Olimp” za okres sprawozdawczy grudzień 1949, k. 96.

¹³ AIPN, MSW, sygn. IPN BU 01283/713/Jacket, Postanowienie o założeniu agenturalnego rozpracowania na grupę pod kryptonimem „Bogobojni”, 1 IX 1949, k. 8-13.

¹⁴ Tamże, Charakterystyka obiektu „Olimp” (załącznik do sprawozdania okresowego Sekcji VI Wydziału V WUBP w Lublinie za okres od 1 VIII do 1 IX 1949), k. 144.

¹⁵ Tamże, MBP, sygn. 0649/4, Informacja o pracy agenturalno-operacyjnej Departamentu V MBP i jego odpowiedników, 27 X 1949, b.p.

¹⁶ AIPN Lu, WUSW w Lublinie, sygn. IPN Lu 8/267, t. 1, Charakterystyka obiektu „Olimp” za marzec 1950, 3 IV 1950, k. 161.

¹⁷ Tamże, Charakterystyka obiektu „Olimp” za okres od 1 VII do 30 IX 1950, 10 X 1950, k. 191.

sytetu wkroczyło wówczas 6 funkcjonariuszy UB i po przeprowadzeniu dochodzenia zabrano na przesłuchanie 2 studentki¹⁸. Aparat bezpieczeństwa przygotował i nadzorował akcję kontroli Najwyższej Izby Kontroli na KUL-u (wrzesień – październik 1951 r.), przy okazji której przesłuchano około 30 osób, a potem dokonał aresztowania rektora KUL-u ks. Antoniego Słomkowskiego¹⁹. Rządy nowego rektora ks. Józefa Iwanickiego wzbudzały szereg zastrzeżeń ze strony kanclerza uczelni – bpa Piotra Kałwy. Ten zarzucał rektorowi nawet współpracę z aparatem bezpieczeństwa²⁰. UB wykorzystał zresztą sytuację niepewności, jaka zapanowała wówczas wśród kadry profesorskiej i personelu uniwersytetu, i przeprowadził akcję werbunkową²¹.

W przypadku kwestii kadrowych na uniwersytecie rola aparatu bezpieczeństwa, formalnie opiniodawcza, była w zasadzie rozstrzygająca. W kwietniu 1952 r. lubelski Wydział V otrzymał zadanie wytypowania 8 profesorów KUL-u do odebrania im prawa nauczania na uczelni oraz wysłania ich charakterystyk do centrali²². Po dwóch miesiącach Departament V MBP przesłał opinię do Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego, że „nie należy zatwierdzić jako wykładowców” 8 profesorów KUL-u: Czesława Strzeszewskiego, Wita Klonowieckiego, Jerzego Kalinowskiego, ks. Stanisława Adamczyka, ks. Jana Nowickiego, ks. Stanisława Stysia, ks. Bogusława Waczyńskiego oraz ks. Józefa Pastuszkę²³. Ministerstwo postąpiło zgodnie z sugestią władz bezpieczeństwa i nie zatwierdziło 7 kandydatur (jedynym wyjątkiem był Jerzy Kalinowski) na zatrudnienie jako samodzielnych pracowników naukowych KUL²⁴.

---

¹⁸ Tamże, Oświadczenie ks. Antoniego Słomkowskiego, 26 IV 1950, k. 151; Ogłoszenie rektora ks. A. Słomkowskiego, k. 152.

¹⁹ AIPN, MSW, sygn. IPN BU 01283/713/Jacket, Sprawozdanie z czynności operacyjnych wykonanych po linii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie 20 IX – 17 X 1951, 22 X 1951, k. 276-281; Charakterystyka obiektu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego za okres 1 IV – 1 VII 1952, 13 VII 1952, k. 294.

²⁰ Tamże, Pismo naczelnika Wydziału XI WUBP w Lublinie do naczelnika Wydziału III Departamentu XI MBP, 13 III 1954, k. 333.

²¹ Tamże, sygn. IPN BU 01283/718, Doniesienie spisane ze słów informatora ps. „Bagiński”, 15 IV 1952, k. 197.

²² AIPN Lu, WUSW w Lublinie, sygn. IPN Lu 8/267, t. 2, Plan pracy po linii obiektu „Olimp” za m-c IV 1952, k. 86.

²³ AIPN, MSW, sygn. IPN BU 01283/713/Jacket, Pismo dyrektora Departamentu MBP do Ministra Szkół Wyższych i Nauki, 3 VI 1952, k. 288-289.

²⁴ Tamże, Pismo Ministra Szkolnictwa Wyższego do Rektora KUL, 27 VI 1952, k. 292; o reakcji władz zob. List prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego do Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego w sprawie ingerencji władz w życie akademickie KUL, 17 VII 1952, w: P. RAINA, *Kościół w PRL. Kościół katolicki w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 1: *Lata 1945-1959*, Poznań 1994, s. 357.

O treści prowadzonych rozmów na uniwersytecie donosiły w 1950 r. m.in. źródła informacyjne „Maszyna” i „Ponury”²⁵, ale planowano wówczas przygotować po jednym kandydacie na werbunek z każdego wydziału „Olimpu”²⁶. Działania UB były wówczas rozproszone i dopiero w 1951 r. postanowiono scalić materiały operacyjne Sekcji IV, V i VI Wydziału V WUBP, które dotąd niezależnie od siebie rozpracowywały różne fragmenty życia uczelni. Nakreślono także wspólny plan działań operacyjnych²⁷. Decyzją dyrektora Departamentu V MBP w lutym 1952 r. „obiekt KUL” przejęła od Sekcji VI Wydziału V WUBP w Lublinie Sekcja V tegoż Wydziału²⁸. Odbyło się to bez przekazania agentów, więc przed Sekcją V postawiono pilne zadanie zbudowania agentury „za wszelką cenę”²⁹. W tym czasie rozpracowanie obiektowe (nazwane RO KUL) obejmowało 376 spraw ewidencyjnych (wykaz „osób przechodzących po materiałach KUL” liczył w sumie 381 nazwisk, nie uwzględniając dodatkowo wskazanych kontaktów figurantów – np. w wypadku ks. Antoniego Słomkowskiego, który był numerem 1 na liście, w wykazie uwzględniono 44 osoby)³⁰. Po reorganizacji struktur aparatu bezpieczeństwa od początku 1953 r. antykościelne działania na poziomie wojewódzkim realizował Wydział XI, a następnie, od 1955 r. – Wydział VI Wojewódzkiego Urzędu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego³¹. Poszczególne przedsięwzięcia dotyczące KUL-u prowadzone były jednak równocześnie przez Wydział III tego Urzędu, który rozpracowywał „wrogą działalność” studentów uczelni, oraz Wydział VI, który zajmował się księżmi i profesurą³².

W 1955 r. prowadzono 14 spraw ewidencyjno-obszernych obejmujących profesorów pracujących przed 1939 r. w „aparacie ucisku sanacji” (3 sprawy), oso-

²⁵ AIPN Lu, WUSW w Lublinie, sygn. IPN Lu 8/267, t. 1, Charakterystyka obiektu „Olimp” za okres od 1 VII do 30 IX 1950, 10 X 1950, k. 195.

²⁶ Tamże, Charakterystyka obiektu „Olimp” (załącznik do sprawozdania okresowego Sekcji VI Wydziału V WUBP w Lublinie za okres od 1 II do 1 III 1949), k. 79; Charakterystyka obiektu „Olimp” (załącznik do sprawozdania okresowego Sekcji VI Wydziału V WUBP w Lublinie za okres od 1 VII do 1 VIII 1949), k. 88.

²⁷ Tamże, Plan operacyjnych przedsięwzięć po obiekcie „Olimp” na m-c styczeń 1951, 1 I 1951, k. 225.

²⁸ AIPN, MSW, sygn. IPN BU 01283/713/Jacket, Charakterystyka obiektu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego za okres 1 I – 1 IV 1952, 9 IV 1952, k. 285.

²⁹ AIPN Lu, WUSW w Lublinie, sygn. IPN Lu 08/267, t. 2, Plan operacyjnych przedsięwzięć na m-c marzec 1952 po obiekcie KUL, 1 III 1952, k. 77.

³⁰ Tamże, Protokół zdawczo-odbiorczy RO KUL oraz ag.-rozpr. „Bogobojni”, 21 II 1952, k. 51.

³¹ A. DZIUROK, *Wstęp*, w: *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945-1989*, wstęp, wybór dokumentów, red. A. Dziurok, Warszawa 2004, s. 22-23.

³² AIPN, MSW, sygn. IPN BU 01283/713/Jacket, Ocena sytuacji istniejącej na terenie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego za rok szkolny 1954/55, 27 [V?] 1955, k. 354.

by o „wrogiej przeszłości politycznej” (3), byłych i obecnych członków organizacji katolickich (3), osoby, których rodzeństwo przebywało poza granicami PRL (3), oraz profesorów, którzy wychowywali studentów KUL-u „w duchu fanatyzmu religijnego i nienawiści do Polski Ludowej” (2)³³.

W lecie 1955 r. funkcjonariusz Wydziału I Departamentu VI Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego złożył wniosek o złożenie w archiwum teczki zagadnieniowej („starego typu”) prowadzonej przeciwko KUL-owi, argumentując, że materiały (zgromadzone w dwóch segregatorach) nie przedstawiały większej wartości operacyjnej, gdyż większość pochodziła z pierwszych lat powojennych. Jego przełożony zgodził się na przekazanie sprawy do archiwum, jednocześnie decydując o założeniu nowej teczki „na to zagadnienie”³⁴. W maju 1956 r. wpłynął wniosek o złożenie do archiwum sprawy kontrolno-obiektowej dotyczącej KUL-u prowadzonej przez Wydział VI Wojewódzkiego Urzędu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Lublinie. Argumentowano, że materiały tam zgromadzone dotyczą lat 1946-1950 i nie przedstawiają wartości operacyjnej, zaś w tym czasie lubelski Wydział VI prowadził „lokalną sprawę zagadnieniową na KUL”³⁵.

Po kolejnej reorganizacji struktur aparatu bezpieczeństwa i włączeniu ich w ramy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz komend wojewódzkich i powiatowych Milicji Obywatelskiej (MO) od 1957 r. sprawami KUL-u zajmowała się w Lublinie Grupa V Wydziału III Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej (KW MO). Specjalna ekipa funkcjonariuszy do spraw tej uczelni od marca 1961 r. funkcjonowała jako Grupa Va. Z kolei po utworzeniu antykościelnego Departamentu IV MSW od lipca 1962 r. w Lublinie działał Wydział IV KW MO, a „zabezpieczenie operacyjne” KUL-u przypadło w udziale Grupie IV, od 1975 r. Sekcji II, zaś od 1985 r. Sekcji V. O ile w latach 50. i 60. rozpracowaniem KUL-u zajmowało się kilku funkcjonariuszy, to już w latach 80. zadanie to podejmowało aż kilkunastu oficerów z Wydziału IV i II (kontrwywiadu) oraz Inspektoratu I (wywiadu)³⁶. Jeszcze w 1960 r. Wydział III KW MO w Lublinie złożył wniosek na założenie sprawy obiektowej na KUL-u, co spotkało się z akceptacją Departamentu III MSW w styczniu 1961 r.³⁷ Prawdopodobnie chodzi o sprawę obiektową o kryptonimie

³³ Tamże.

³⁴ Tamże, Wniosek o złożenie sprawy w archiwum, 4 VIII 1955, k. 15.

³⁵ Tamże, Postanowienie o złożeniu materiałów do archiwum Departamentu X, 25 V 1956, k. 14.

³⁶ M. SOBIERAJ, *Między oporem a lojalnością. Działania SB wobec KUL na przykładzie rozpracowania prof. Jerzego Kłoczowskiego*, oprac. dokumentów M. Mroczek, Lublin 2015, s. 63, 297-312.

³⁷ AIPN, MSW, sygn. IPN BU 01283/713/Jacket, Wniosek o założenie sprawy obiektowej na KUL, 22 II 1960, k. 4-5.

„Ciemnogród”, w ramach której zarejestrowano w sumie 60 osób³⁸. Obrażliwy kryptonim (w przeciwieństwie do wcześniejszego – „Olimp”) wrogiej instytucji – rzekomego siedliska ciemnoty i zacofania – nijak nie korespondował z naukową rangą i potencjałem intelektualnym uniwersytetu. W 1964 r. naczelnik Wydziału IV KW MO w Lublinie przesłał do centrali projekt rozbudowanej teczki obiektowej na KUL, obejmującej 6 części³⁹.

Powolny wzrost liczby informatorów nie szedł w parze z poprawą ich wartości operacyjnej, skoro na początku 1954 r. wszyscy informatorzy (w liczbie 10) rekrutowali się spośród studentów (i to w większości, bo 7 z nich, zwerbowani zostali na materiałach kompromitujących)⁴⁰. Co ciekawe, władze bezpieczeństwa zauważyły, że uczelnia próbuje się zabezpieczyć przed penetracją organów bezpieczeństwa i wzmacnia własne komórki kontrwywiadowcze⁴¹. Działania UB/SB nie pozostawały niezauważone. Na przykład podczas obchodów 40-lecia KUL-u odnotowano głosy, że uroczystości te były „ściśle obserwowane przez Organa MO i bezpieczeństwa”⁴².

Po 1956 r. po raz pierwszy wyraźnie dostrzeżono zagrożenie, jakie płynie z tzw. zewnętrznego oddziaływania KUL-u. Nie chodziło tylko o działalność Towarzystwa Przyjaciół KUL – określanego jako organizacja „żebaczka” – kontakty zagraniczne, ale też o aktywność społeczną studentów KUL-u⁴³.

W lepszym rozpoznaniu życia uczelni pomagała technika operacyjna. Prawdopodobnie w połowie 1959 r. założono podsłuch telefoniczny w gabinecie rektora (dzięki pomocy korytarzowego – tajnego współpracownika TW „Wojtką”)⁴⁴. Na szeroką skalę wykorzystywano minifony do nagrywania wystąpień na uniwersytecie. W sierpniu 1961 r. nagrano (a następnie spisano) wszystkie wykłady wygło-

---

³⁸ Jako figurantów w tej sprawie rozpracowywano m.in.: Józefa Rybczyka, Wincentego Granata, Feliksa Gryglewicza i Jana Nowickiego. Zob. D. GAŁASZEWSKA-CHILCZUK, *Polityka państwa wobec Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w latach 1944-1968*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, nr 2(10), s. 56.

³⁹ AIPN, MSW, sygn. IPN BU 01283/713/Jacket, Pismo naczelnika Wydziału IV KW MO w Lublinie do naczelnika Wydziału I Departamentu IV MSW, 12 I 1964, k. 16; Teczka obiektowa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Projekt, k. 17-18.

⁴⁰ AIPN Lu, WUSW w Lublinie, sygn. IPN Lu 8/267, t. 2, Plan operacyjnych przedsięwzięć w celu rozpracowania wrogiego elementu na KUL, k. 190.

⁴¹ Tamże, t. 3, Informacja o niektórych aspektach sytuacji politycznej na KUL, 28 XI 1957, k. 74.

⁴² AIPN, MSW, sygn. IPN BU 01283/713/Jacket, Informacja z przebiegu uroczystości 40-lecia KUL, 23 IX 1958, k. 416.

⁴³ AIPN Lu, WUSW w Lublinie, sygn. IPN Lu 8/267, t. 3, Informacja o niektórych aspektach sytuacji politycznej na KUL, 28 XI 1957, k. 80-83.

⁴⁴ Tamże, Doniesienie ze słów inf. „Wojtek” z 9 VI 1959, k. 143; „Rektorat” nr 19/59 z 6 V 1959, 7 V 1959, k. 150-152.

szone w auli uniwersyteckiej podczas konferencji dla kilkuset księży z całej Polski poświęcone tematyce soborowej. Z kolei wystąpienia w kościele akademickim „zabezpieczono przez tw” – w tym wypadku do akt trafiły streszczenia kazań⁴⁵. W 1964 r. przebieg spotkania z prymasem Wyszyńskim na KUL-u nagrał TW „Doktor”⁴⁶. Poza podsłuchem telefonicznym rektoratu oraz innych telefonów na uczelni w salonach rektorskich zamontowano, prawdopodobnie jeszcze w 1961 r., podsłuch pokojowy⁴⁷. Mimo tych sukcesów co najmniej do końca lat 70. nie udało się jednak Służbie Bezpieczeństwa (SB) w pełni technicznie zabezpieczyć „obiekt KUL”⁴⁸.

Kontynuowano przy tym metodę przesłuchań lub rozmów. Jako ostrzeżenie dla innych traktowano przesłuchanie jednego z asystentów KUL, który podczas tzw. opłatka uniwersyteckiego odgrywał w czasie przedstawienia rolę materialisty – „Ubrany w czerwone szaty naśladował akcent rosyjski powtarzając: «towariszcze materia, tolko materia»⁴⁹”.

Początek lat 60. przyniósł intensyfikację i uporządkowanie działań operacyjnych wobec KUL-u. Dotyczyło to nie tylko rozmów ostrzegawczych (w krótkim czasie przeprowadzono ich 27, by ukrócić „gadulstwo polityczne”), ale też operacyjnego rozpracowania kadry KUL-u. Wobec pracowników naukowych i księży „reprezentujących kierunek wybitnie konserwatywny i oddziałujących w tym duchu na całość działalności KUL” prowadzono krótko sprawę obserwacji operacyjnej o kryptonimie „Gniazdo”. W zamian za to od maja 1962 r. działaniami operacyjnymi w ramach sprawy „Rektorat” objęto Mariana Rechowicza, Stanisława Łacha, Józefa Pastuszkę, Stanisława Adamczyka, Czesława Strzeszewskiego i Czesława Zgorzelskiego. Po 5 latach sprawę zakończono, wskazując, że osoby te nie odgrywały już większej roli na uczelni⁵⁰. Na początku 1962 r. „kulowska” Grupa Va w sprawie o kryptonimie „Ciemnogród” rejestrowała 60 figurantów, zaś kolejnych 28 przechodziło w 12 prowadzonych sprawach operacyjnej obserwacji.

⁴⁵ AIPN, MSW, sygn. IPN BU 0445/37, Wykłady dla duchowieństwa, 26 VIII 1961, k. 102.

⁴⁶ Tamże, Stenogram z przemówienia powitalnego rektora KUL ks. Rechowicza wygłoszonego 15 IV 1964 z okazji pobytu na Katolickim Uniwersytecie prymasa Wyszyńskiego, 24 IV 1964, k. 144.

⁴⁷ Podsłuch zamontowano także w 1964 r. w mieszkaniu prof. Czesława Strzeszewskiego. Zob. M. SOBIERAJ, *Między oporem a lojalnością. Działania SB wobec KUL*, s. 65.

⁴⁸ Informacja na temat planów pracy polityczno-operacyjnej Departamentu IV MSW na lata 1978-1979, w: *Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972-1979*, oprac. M. Bielaszko, A. Piekarśka, P. Tomasiak, C. Wilanowski, Warszawa 2007, s. 259.

⁴⁹ AIPN Lu, WUSW w Lublinie, sygn. IPN Lu 8/267, t. 5, Raport o zezwolenie na przeprowadzenie rozmowy profilaktycznej, 20 I 1959, k. 225-226.

⁵⁰ D. GAŁASZEWSKA-CHILCZUK, *Polityka państwa wobec Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w latach 1944-1968*, s. 56-58.

Dodatkowo funkcjonariusze tej grupy dysponowali materiałami dotyczącymi około 250 osób, którymi interesowano się „w zależności od potrzeb i sytuacji”⁵¹.

Po powołaniu Departamentu IV MSW i terenowych wydziałów IV zaczęto w szerszym zakresie realizować działania dokumentacyjne i dezintegracyjne. Już np. w lutym 1963 r. jednostki SB województwa lubelskiego miały zadanie, by „przy pomocy sieci i innych środków pracy operacyjnej pogłębiać istniejące sprzeczności między biskupem Kałwą a kierownictwem KUL-u, by w ten sposób zmniejszać jego wpływy na tej uczelni”⁵².

Sianie fermentu i dezorganizacja życia uniwersyteckiego to ważny kierunek działań SB w kolejnych latach. Pogłębiano atmosferę niepewności co do dalszych losów szkoły, skłócano kadrę profesorską ze sobą, prowadzono działania kompromitujące niektórych wykładowców itd.⁵³ Starano się doprowadzić do kompromitacji studiujących na KUL-u księży w oczach studentów świeckich (w roku akademickim 1960/1961 prowadzono akcję dezintegracyjną w konwiktach przy ul. Nowotki 7 o kryptonimie „Teofil”⁵⁴) oraz siano wśród nich atmosferę wzajemnej nieufności⁵⁵. Wykorzystywano przy tym rywalizację między KUL-em a Akademią Teologii Katolickiej do „stwarzania animozji na tle osiągnięć, ocen i awansów”⁵⁶.

W działaniach operacyjnych SB zostały wykorzystane informacje o nie najlepszych relacjach pomiędzy biskupem lubelskim Piotrem Kałwą a prymasem Wyszyńskim. W 1965 r. Departament IV opracował plan pogłębienia konfliktów między tymi hierarchami, w którym istotną rolę odgrywało podsycanie napięcia wokół rywalizacji o wpływy na KUL-u. Biskup lubelski był wielkim kanclerzem uczelni, zaś prymas miał bezpośrednio za plecami bpa Kałwy kontaktować się

---

⁵¹ Sprawozdanie z pracy Grupy Va, 2 I 1962, w: M. SOBIERAJ, *Między oporem a lojalnością. Działania SB wobec KUL*, s. 429-430.

⁵² Zakres i kierunki pracy Wydziału IV Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Lublinie i jednostek powiatowych Służby Bezpieczeństwa województwa lubelskiego, 1 II 1963, w: *Metody pracy operacyjnej*, s. 313.

⁵³ H. DOMINICZAK, *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944-1990. W świetle dokumentów MSW*, Warszawa 2000, s. 230-231.

⁵⁴ Zob. Informacja Wydziału IV KW MO w Lublinie na temat aktualnej sytuacji na KUL dotycząca m.in. awansu pracowników naukowych i innych spraw personalnych oraz skutków akcji „Teofil” mającej na celu dezintegrację środowiska uczelni, 7 VI 1961, w: M. SOBIERAJ, *Między oporem a lojalnością. Działania SB wobec KUL*, s. 418-419 (przyp. 31); akcja ta miała co najmniej „dwa wydania”, zob. Sprawozdanie z pracy Grupy Va, 2 I 1962, tamże, s. 432.

⁵⁵ AIPN, MSW, sygn. IPN BU 01283/708/Jacket, Referat na krajową naradę dot. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 21 III 1962, k. 118.

⁵⁶ Informacja na temat planów polityczno-operacyjnych Samodzielnej Grupy „D” Departamentu IV MSW na lata 1976-1977, w: *Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972-1979*, s. 215.

z kierownictwem KUL-u⁵⁷. Działania SB nie osiągnęły jednak pożądanego skutku, skoro jeszcze w 1974 r. Departament IV MSW nakazywał dalsze inspirowanie rozgrywek personalnych między Wyszyńskim a Kałwą. W tym czasie ogniwem koordynującym te działania dezintegracyjne i dezintegrujące był zespół Samodzielnej Grupy „D”⁵⁸.

Starano się prowadzić tzw. dywersję ideologiczną na KUL-u, skłaniając TW do podejmowania badań oraz publikowania tekstów, w których wykazano by niezgodność nauki głoszonej przez biskupów polskich z „prawdziwą doktryną kościoła”. Do tych zadań dywersyjnych planowano włączyć nawet studenckie koła naukowe⁵⁹.

Uroczystości milenijne w czerwcu 1966 r. na terenie Lublina odbywały się w katedrze oraz w kościele uniwersyteckim pod baczną obserwacją SB. Nie obyło się bez incydentów, w których główną rolę odgrywali studenci KUL-u. Z powodu awarii samochodu kopia obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej została przeniesiona przez nich w procesji z katedry do kościoła akademickiego. Także dwa dni później studenci KUL-u doprowadzili do manifestacyjnej procesji podczas wyjazdu obrazu. SB nie zdołała zapobiec tym incydentom, za to prowadziła dokładną dokumentację fotograficzną procesji. Na podstawie zdjęć ustalono najbardziej aktywnych studentów oraz pracowników KUL-u biorących udział w niesieniu obrazu. Ostatecznie lista prowodyrów zajęć z 5 czerwca liczyła 9 osób, zaś z 7 czerwca – 13 osób. Kolegium Karno-Administracyjne ukarało duszpasterza akademickiego o. Huberta Czumę oraz 3 studentów⁶⁰.

W 1968 r. Departament IV MSW wystosował pismo do jednostek wojewódzkich w sprawie podjęcia działań operacyjnych w związku z obchodami 50-lecia KUL-u. Ze względu na rangę tych uroczystości nakazano zmobilizować do udziału w nich

---

⁵⁷ D. GAŁASZEWSKA-CHILCZUK, *Działania aparatu bezpieczeństwa wobec biskupa lubelskiego Piotra Kałwy*, s. 123.

⁵⁸ Informacja na temat podstawowych kierunków pracy polityczno-operacyjnej Departamentu IV MSW i wydziałów IV Komend Wojewódzkich na lata 1974-1975, w: *Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972-1979*, s. 70-71.

⁵⁹ AIPN, MSW, sygn. IPN BU 01283/708/Jacket [Notatka sporządzona w Departamencie IV MSW w sprawie KUL], 19 III 1964, k. 179; w ramach działań Grupy „D” planowano podjąć działania, których celem miało być „wprowadzenie zamętu w doktrynie Kościoła”. Rozważano wprowadzenie do ośrodka biblijnego na KUL TW „Roman”, który miał „przemycać” kontrowersyjne artykuły do wydawnictw kościelnych – Informacja na temat planów polityczno-operacyjnych Samodzielnej Grupy „D” Departamentu IV MSW na lata 1976-1977, w: *Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972-1979*, s. 217-218.

⁶⁰ D. LIBIONKA, *Lubelszczyzna*, w: *Milenium czy Tysiąclecie*, red. B. Noszczak, Warszawa 2007, s. 166; D. GAŁASZEWSKA-CHILCZUK, *Działania aparatu bezpieczeństwa wobec biskupa lubelskiego Piotra Kałwy*, s. 126.

„najpoważniejszych TW”, którzy „z racji zajmowanych stanowisk, pozycji, powiązań itp., mogą brać udział w organizowanych spotkaniach, przyjęciach, dyskusjach z biskupami, gośćmi zagranicznymi, przedstawicielami placówek zagranicznych”. Delegowani tajni współpracownicy mieli pozyskiwać informacje o „wystąpieniach, wypowiedziach i komentarzach, wyrażanych opiniach, nastrojach itp. osób pozostających w naszym zainteresowaniu. O kontaktach i ich charakterze uczestników uroczystości z cudzoziemcami. O zainteresowaniach gości zagranicznych”⁶¹.

Uczelnia utrzymywała szerokie kontakty z ośrodkami naukowymi za granicą, więc SB prowadziła pracę operacyjną „pod względem kontrwywiadowczego rozpoznania powiązań kadry i studentów z osobami i ośrodkami z krajów kapitalistycznych wrogo działających przeciwko PRL”⁶².

Po wprowadzeniu teczek ewidencji operacyjnych na księży specjalnie doprecyzowano, że na księży i zakonników odbywających studia na KUL-u te czki miały zakładać i rejestracji dokonywać jednostki terytorialne (powiaty lub województwa), na których terenie księża i zakonnicy zamieszkiwali i zameldowani byli na stałe przed udaniem się na studia. Po dokonaniu rejestracji te czki miały być przesyłane do Lublina⁶³. Wkrótce okazało się, że wytyczne dykcji Departamentu IV nie są realizowane – alarmowano, że dokonano rejestracji dopiero ¼ liczby studentów KUL-u (duchownych), aczkolwiek jednostki terenowe otrzymywały w tej sprawie odpowiednie wytyczne⁶⁴. Wydział IV lubelskiej SB nie mógł raczej liczyć na pomoc innych jednostek w rozpracowywaniu KUL-u. Na przykład w 1982 r. skarżono się, że prośby o nadsyłanie charakterystyk studentów KUL-u przez inne jednostki nie przynosiły rezultatu⁶⁵.

⁶¹ Pismo naczelnika Wydziału I Departamentu IV MSW w sprawie działań operacyjnych w związku z obchodami 50-lecia KUL, 16 X 1968, w: *Instrukcje, wytyczne, pisma Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z lat 1962-1989. Wybór dokumentów*, red. i oprac. A. Dziurok, F. Musiał, Kraków–Katowice 2017, s. 438-439.

⁶² Informacja Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Lublinie dotycząca działań operacyjnych przeciwko Katolickiemu Uniwersytetowi Lubelskiemu i współpracy między Wydziałem II (kontrwywiadowczym) i IV (do spraw wyznaniowych), 4 IV 1974, tamże, s. 499-507.

⁶³ Uzupełnienie do Instrukcji Nr 002/63 Dyrektora Departamentu IV i Dyrektora Biura „C” z 6 lipca 1963 o zasadach i trybie prowadzenia ewidencji i dokumentowania działalności kleru katolickiego, 3 I 1964, tamże, s. 270.

⁶⁴ Pismo dyrektora Departamentu IV do zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. Bezpieczeństwa w Katowicach w sprawie nierealizowania przez jednostki terenowe wytycznych Instrukcji 002/63 dyrektora Departamentu IV i dyrektora Biura „C” w zakresie aktualizacji ewidencji kleru, 24 IV 1964, tamże, s. 275.

⁶⁵ Protokół z posiedzenia kierownictwa SB KW MO w Lublinie 12 X 1982, w: *Kościół i opozycja na Lubelszczyźnie w dokumentach SB 1971-1983*, wstęp, wybór i oprac. M. Sobieraj, Lublin 2009, s. 113.

Równocześnie sprawami KUL-u zajmowała się centrala MSW, gdzie na poziomie Departamentu IV (Wydział I) prowadzono m.in. rozpracowanie członków Komisji Episkopatu ds. KUL⁶⁶ oraz sprawę kontrolno-obiektową na KUL-u⁶⁷. Początkowo w Wydziale I („duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego”) Departamentu IV funkcjonowała Grupa I z zadaniem rozpracowywania centralnych instytucji Kościoła katolickiego, w tym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Później nastąpiła specjalizacja, gdy od 1972 r. poszczególnymi grupami zatrudnionych i studiujących osób na katolickiej uczelni zajmował się Wydział I („klerem świeckim” – profesorami i wykładowcami KUL-u oraz studentami) oraz Wydział V („klerem zakonnym”). W 1981 r. sprawy rozpracowania uczelni katolickich na poziomie Departamentu IV koordynował Wydział I, a po 1984 r. sprawy te przejął Wydział II⁶⁸. Równocześnie prace informacyjno-analityczne, także w odniesieniu do KUL-u, podejmował Wydział IV tego Departamentu (w latach 1963-1984)⁶⁹, zaś sprawy wywiadu i kontrwywiadu koordynowały odpowiednio – Departament I i II MSW⁷⁰.

Z Warszawy padały polecenia trudne do realizacji. Tak oto podczas narady w Departamencie IV MSW w 1969 r. dyrektor Stanisław Morawski wskazał, że wydziały IV w terenie muszą „wydzielić pracownika do pracy nad księżmi – studentami i doktorantami KUL-u”⁷¹. Było to polecenie bardzo absorbujące kadry terenowych jednostek, ale np. w Katowicach już w 1964 r. dwóch funkcjonariuszy SB Wydziału IV podejmowało te sprawy. Zakres obowiązków jednego z nich, obok prowadzenia teczek na biskupa, 7 kurialistów i kilku innych ważnych zadań, przewidywał także udział w prowadzeniu 12 teczek ewidencji operacyjnej na studentów KUL-u z diecezji katowickiej. Drugi zaś, obok 6 innych zadań, miał także rozpoznawać działalność absolwentów KUL-u, Towarzystwa Przyjaciół KUL oraz studentów Instytutu Wyższej Kultury Religijnej przy

⁶⁶ Plan pracy Departamentu IV MSW na 1964 r., 7 IV 1964, w: *Metody pracy operacyjnej*, s. 364.

⁶⁷ Instrukcja nr 001/77 dyrektora Departamentu IV MSW w sprawie kategorii osób, na które powinny być prowadzone kwestionariusze ewidencyjne, oraz obiektów i zagadnień, na które powinny być prowadzone sprawy obiektowe, 15 III 1977, tamże, s. 529-530.

⁶⁸ A. DZIUROK, *Wstęp*, s. 25-26; F. MUSIAŁ, *Departament IV MSW w latach 1962-1989. Przyczynek do monografii*, w: *Instrukcje, wytyczne, pisma Departamentu IV*, s. 45.

⁶⁹ Na przykład w planie pracy na lata 1978-1979 Wydział ten zajmował się m.in. problemami obsady kierowniczych stanowisk na KUL – Informacja na temat planów pracy Wydziału IV Departamentu IV MSW na lata 1978-1979, w: *Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972-1979*, s. 289.

⁷⁰ M. SOBIEK, *Między oporem a lojalnością. Działania SB wobec KUL*, s. 66, 208-232.

⁷¹ Notatka z narady w Departamencie IV MSW sporządzona przez zastępcę naczelnika Wydziału IV Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Katowicach, 4 II 1969, w: *Metody pracy operacyjnej*, s. 415.

KUL-u⁷². Poza standardowymi działaniami pojawiały się zadania specjalne związane z konkretnymi akcjami antykościelnymi angażującymi jednostki SB na terenie całego kraju. Tak było choćby przy okazji dokładnego rozpoznania sytuacji majątkowej Kościoła. Jednostki terenowe SB w całym kraju zobowiązano wówczas do zebrania informacji m.in. na temat kwot odprowadzanych w 1964 r. na KUL. Zalecenie, by informacje te pozyskiwać tylko od sprawdzonych TW⁷³, należy tłumaczyć chęcią uzyskania wiarygodnych danych finansowych i obawą przed dekonspiracją kierunków działań SB.

Pracownicy naukowcy KUL znajdowali się na liście najważniejszych osób Kościoła pozostających pod bezpośrednią kontrolą centrali MSW. Tak oto, zgodnie z wytycznymi dyrektora Departamentu IV MSW z 1966 r., decyzje w sprawach wyjazdów za granicę pracowników naukowych KUL i ATK, ale też biskupów, kurialistów, rektorów wyższych seminariów duchownych, wyższych przełożonych zakonnych (generałów, prowincjałów, członków rad generalnych i prowincjalnych) zakonów męskich i żeńskich oraz ubiegających się o wyjazd do pracy duszpasterskiej wśród Polonii – podejmował Departament IV MSW (na podstawie opinii właściwych jednostek terenowych)⁷⁴.

Biorąc pod uwagę fakt, że KUL kształcił elity katolickie, nie dziwi fakt, że w MSW starano się analizować losy absolwentów KUL-u i oceniać realne zagrożenie, jakie dla systemu niósł katolicki model kształcenia. W 1967 r. Departament IV MSW podjął badanie dotyczące absolwentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z ubiegłych pięciu lat. Dane te miały wskazać: gdzie i na jakich stanowiskach pracują absolwenci KUL-u, jaka jest ich kariera zawodowa, jaka jest ich przynależność partyjna i społeczna, powiązanie z Kościołem oraz postawa obywatelska. Jednostki terenowe SB w całym kraju otrzymały dane personalne absolwentów i ich aktualny adres miejsca zamieszkania, by dyskretnie przeprowadzić akcję ankietową na swoim terenie⁷⁵. Na podstawie zebranych danych w grudniu 1967 r.

---

⁷² Ł. MAREK, *Wydział IV SB KW MO/WUSW w Katowicach (1962-1989). Struktura, kierownictwo, zakres działania*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944-1989” 2006, nr 1(3), s. 149, 153.

⁷³ Pismo zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. Bezpieczeństwa w Katowicach do zastępcy komendantów powiatowych MO ds. Bezpieczeństwa woj. katowickiego w sprawie opracowania problematyki stanu majątkowego instytucji kościelnych oraz osób duchownych wraz z wytycznymi w tej sprawie, 5 VIII 1965, w: *Instrukcje, wytyczne, pisma Departamentu IV*, s. 370.

⁷⁴ Pismo dyrektora Departamentu IV MSW do zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB woj. krakowskiego z wytycznymi w sprawie podejmowania decyzji o wyjazdach duchowieństwa za granicę, 24 VI 1966, tamże, s. 405.

⁷⁵ Pismo zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB do zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Nowym Targu w sprawie badań Departamentu IV dotyczących absolwentów KUL, 29 VI 1967, tamże, s. 425-426.

w Departamencie IV opracowano analizę dotyczącą zajmowanych stanowisk i postaw społeczno-politycznych 1001 absolwentów KUL-u. Wynikało z niej, że największa grupa świeckich (ponad 1/3), która ukończyła KUL, znalazła zatrudnienie w szkolnictwie państwowym⁷⁶. Z kolei w 1976 r. jeden z funkcjonariuszy SB przeprowadził badania losów 200 absolwentów świeckich KUL-u (na podstawie ankiet opracowanych przez Wydział IV KW MO w Lublinie) i napisał na ten temat pracę dyplomową⁷⁷. Jak dowodził szef lubelskiego Wydziału IV SB, uczelnia ta „łamała charaktery” i wychowywała ludzi w „antypatii do naszej rzeczywistości”, stąd istniała konieczność dokładnego „przebadania i rozeznania każdego absolwenta KUL-u, zanim się go dopuści na stanowisko”⁷⁸.

Podstawowymi kierunkami działań SB wobec kadry KUL było operacyjne wspieranie tych wykładowców, których bezpieka uznawała za lojalnych wobec systemu, i podejmowanie prób blokowania karier naukowych przez osoby uznane za „wrogie” wobec PRL. Na przykład z inspiracji SB jedynie w 1964 r. zablokowano 11 wniosków habilitacyjnych i nie dopuszczono do 18 obron doktorskich⁷⁹. Gdy w następnym roku rektor KUL-u złożył w Urzędzie do Spraw Wyznań wnioski awansowe 20 pracowników uczelni (awanse na profesora zwyczajnego, profesora nadzwyczajnego oraz zatwierdzenie habilitacji), sprawa trafiła do Departamentu IV MSW. Ten zwrócił się do Wydziału IV lubelskiej SB o szczegółowe charakterystyki kandydatów, po czym negatywnie zaopiniował 13 kandydatur. Dyrektor Departamentu IV zwrócił przy tym uwagę, że wykaz przedstawiony przez rektora KUL-u obejmował w większości osoby znane z „postawy i działalności wrogiej politycznie wobec PRL”, zaś nie uwzględniono w nim kilku wykładowców znanych z pozytywnej postawy wobec władz. Sam zaproponował awansować na stanowisko profesora zwyczajnego 3 osoby (w tym o. Mieczysława Krąpca)⁸⁰. Wyraźnie widać, że władze nie kierowały się racjami merytorycznymi, lecz jedynie

---

⁷⁶ D. GAŁASZEWSKA-CHILCZUK, *Polityka państwa wobec Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w latach 1944-1968*, s. 63-64.

⁷⁷ AIPN, sygn. 001708/246; A. SIERADZKI, *Zatrudnienie i postawy społeczno-polityczne absolwentów świeckich Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, Wyższa Szkoła Oficerska MSW, Legionowo 1976.

⁷⁸ AIPN, MSW, sygn. IPN BU 0445/37, Referat na naradę krajową o Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, 18 V 1964, k. 197.

⁷⁹ H. DOMINICZAK, *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944-1990*, s. 233.

⁸⁰ AIPN, MSW, sygn. IPN BU 01283/708/Jacket, Informacja Wydziału IV KW MO w Lublinie dotycząca stanowiska w sprawie proponowanych przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego awansów kadry naukowej KUL, 10 XI 1965, k. 227-242; Notatka dyrektora Departamentu IV MSW w sprawie proponowanych awansów kadry naukowej KUL, XII 1965, k. 245-246.

względami politycznymi i operacyjnymi (w wypadku awansów TW). To lokalna komórka SB wysuwała pod adresem władz centralnych szereg postulatów dotyczących m.in. nominacji i doktoryzowania się na KUL-u⁸¹.

Poza ingerencją w awanse naukowe wpływało na wybór władz uczelni. Jak wykazał Maciej Sobieraj, spośród 12 rektorów i prorektorów po 1956 r. 4 zostało zarejestrowanych jako osobowe źródła informacji (o. prof. Mieczysław Albert Krapiec, ks. prof. Jan Śrutwa, ks. prof. Stanisław Wielgus oraz prorektor doc. Jan Czerkawski)⁸². Pod nadzorem funkcjonariuszy Wydziału I Departamentu IV MSW planowano np. „odpowiednio rozegrać” wybory dziekanów i prodziekanów w 1976 r. oraz wybory rektora i prorektorów w 1977 r.⁸³ Podczas wyborów funkcjonariusze SB wykazywali szczególną aktywność operacyjną. Na przykład w 1978 r. prowadzić mieli działania dezintegracyjne podczas wyborów władz wydziałowych, dążąc do niedopuszczenia do wyboru na stanowiska dziekanów i wicedziekanów konkretnych osób⁸⁴. Aparat bezpieczeństwa nie przejął całkowicie sterów polityki kadrowej na KUL-u, skoro w tym czasie Departament IV za szczególnie ważny problem operacyjny na terenie Lublina uznał doprowadzenie do pełnej kontroli nominacji na stanowiska kierownicze KUL „osób odpowiadających naszym kryteriom”⁸⁵.

Ścisłemu nadzorowi poddano działalność naukową i dydaktyczną kadry uznanej za najbardziej wrogą wobec systemu – czyli figurantów sprawy o kryptonimie „Ciemnogród”, dążąc do ograniczania ich wpływu i obniżania autorytetu zarówno wśród studentów, jak i w środowisku naukowym KUL⁸⁶.

Pozyskiwanie tajnych współpracowników na KUL-u miało na celu nie tylko kontrolę operacyjną tej uczelni, ale było także swoistą „inwestycją w przyszłość”. Zauważono, że księża absolwenci KUL-u mieli duże perspektywy awansu w hierarchii kościelnej i zakonnej, byli kierowani do pracy w kuriach i seminariach diecezjalnych

---

⁸¹ Sprawozdanie z pracy Grupy Va, 2 I 1962, w: M. SOBIEAJ, *Między oporem a lojalnością. Działania SB wobec KUL*, s. 430.

⁸² M. SOBIEAJ, *Między oporem a lojalnością. Działania SB wobec KUL*, s. 232-233; o współpracy o. prof. Krapca z SB zob. także D. ROSIAK, *Wielka odmowa. Agent, filozof, antykomunista*, Wołowiec 2014.

⁸³ Informacja na temat planów pracy polityczno-operacyjnej Wydziału I Departamentu IV MSW na lata 1976-1977, w: *Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972-1979*, s. 160.

⁸⁴ Plan pracy Wydziału IV SB KW MO w Lublinie na rok 1978, 6 I 1978, w: *Kościół i opozycja na Lubelszczyźnie w dokumentach SB*, s. 214.

⁸⁵ Informacja na temat planów pracy polityczno-operacyjnej Departamentu IV MSW na lata 1978-1979, w: *Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972-1979*, s. 258.

⁸⁶ Plan pracy Wydziału IV SB KW MO w Lublinie na rok 1977, 15 XII 1976, w: *Kościół i opozycja na Lubelszczyźnie w dokumentach SB*, s. 187.

czy zakonnych. Ponadto zgrupowanie w jednym miejscu tak dużej liczby księży dawało SB możliwości ich „obserwacji, poznawania, typowania i opracowywania kandydatów” na tajnych współpracowników. Z drugiej strony postulowano, by na KUL trafiało więcej TW z terenu, co było szansą na ich awans w hierarchii, a równocześnie zwiększało szansę na rozpoznanie operacyjne księży z danej diecezji⁸⁷.

W ramach ambitnej koncepcji opanowywania agenturalnego kierowniczych ogniw Kościoła katolickiego Departament IV realizował to zadanie również w odniesieniu do kadry uczelni kościelnych. Na przykład w 1978 r. zaplanowano pozyskanie, wspólnie z Wydziałem IV KW MO w Lublinie, 5 TW średniej kadry kierowniczej KUL, „osób mających szansę wejścia do senatu i na stanowiska rektorskie tej uczelni”⁸⁸.

Lubelski Wydział IV posiadał na KUL-u kilkudziesięciu tajnych współpracowników (w latach 80. średnio około 50), do tego trzeba doliczyć TW Wydziału II (kontrwywiadu)⁸⁹. Dla porównania zabezpieczaniem operacyjnym biskupów i lubelskiej kurii (w ramach sprawy obiektowej o kryptonimie „Centrala”) zaangażowanych było w 1981 r. aż 47 TW (w tym 3 wykorzystywano równocześnie do rozpracowania KUL-u)⁹⁰. W 1984 r. w ramach sprawy obiektowej o kryptonimie „Ciemnogród” odnotowano 39 TW „zabezpieczających” KUL, w tym 30 pracowników naukowych (w tej liczbie było 11 samodzielnych pracowników nauki) oraz 9 studentów. Oceniano, że uzyskiwane przez nich informacje posiadały dużą wartość operacyjną, co pozwalało SB nie tylko monitorować na bieżąco sytuację na uczelni, ale nawet „sterować tym środowiskiem”⁹¹. Na poziomie Departamentu IV w latach 60. było 2 TW z KUL-u, zaś w latach 70. średnio 3⁹². W 1981 Komenda Stołeczna MO (W IV) wykazała 1 TW – wykładowcę KUL, oraz 2 TW w kategorii „kadra zakonna KUL i ATK” (w latach 1981-1983 liczba ta utrzymywała się na tym samym poziomie)⁹³.

⁸⁷ AIPN, MSW, sygn. IPN BU 0445/37, Referat na naradę krajową o Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, 18 V 1964, k. 193-194.

⁸⁸ Informacja na temat planów pracy polityczno-operacyjnej Departamentu IV MSW na lata 1978-1979, w: *Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972-1979*, s. 233.

⁸⁹ M. SOBIERAJ, *Między oporem a lojalnością. Działania SB wobec KUL*, s. 158, 159.

⁹⁰ TENŻE, *Działania operacyjne SB wobec kurii lubelskiej w latach 1975-1989*, w: *Aparat bezpieczeństwa wobec kurii biskupich w Polsce*, s. 138-140.

⁹¹ Protokół z kontroli kompleksowej pracy Wydziału IV WUSW w Lublinie dokonany przez Główny Inspektorat Ministra Spraw Wewnętrznych, 31 V 1984, w: *Kościół i opozycja na Lubelszczyźnie w dokumentach SB*, s. 323, 330.

⁹² F. MUSIAŁ, *Departament IV MSW 1962-1989. Przyczynek do monografii*.

⁹³ T. RUZIKOWSKI, *Osobowe źródła informacji wydziałów operacyjnych Służby Bezpieczeństwa Komendy Stołecznej MO w latach 1981-1983*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej” 2006, nr 1(3), s. 339-340.

W końcu lat 60. SB na KUL-u podejmowała działania operacyjne wobec organizacji „Ruch” („Omega II”), w latach 70. wobec hipisów (sprawa obiektowa krypt. „Jemiół”) ⁹⁴ oraz środowiska pisma młodych katolików „Spotkania” (w latach 1977-1986 w ramach sprawy operacyjnego rozpracowania o kryptonimie „Redaktorzy” inwigilacją objęto 12 osób z wykorzystaniem 13 tajnych współpracowników) ⁹⁵. Dużo uwagi poświęcono Duszpasterstwu Akademickiemu KUL (sprawa obiektowa kryptonim „Barak”) ⁹⁶. Rozpracowująca środowisko KUL Sekcja II Wydziału IV SB lubelskiej KW MO nie była w stanie zrealizować ogromu zadań wynikających z charakteru uczelni. Podczas narady na temat działań operacyjnych wobec KUL-u zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB ppłk Aleksander Chochorowski stwierdził: „KUL to legalne ogniwo opozycji i dlatego musimy KUL wziąć w aktywne rozpracowanie jako jedynej uczelni katolickiej wśród państw socjalistycznych”. Dodał także, podważając tym samym wcześniejsze osiągnięcia SB w tej dziedzinie, że „trzeba natychmiast wziąć się do żmudnej i solidnej pracy” ⁹⁷.

Działania władz komunistycznych wobec KUL-u miały charakter kompleksowy, a więc w założeniu międzyresortowy. MBP, a potem MSW było instytucją, która w zasadzie nie miała bezpośredniej styczności z władzami uczelni (co ciekawe, w dokumentach uniwersytetu skrót MSW stosowano na oznaczenie Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego). Aparat bezpieczeństwa „zajmował stanowisko”, „wrażał opinie”, wskazywał rozwiązania, ale oficjalnie w kontaktach z uczelnią występowało głównie Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego oraz Urząd do Spraw Wyznań. W zadaniach ogólnopolitycznych rola UB/SB była raczej drugorzędna. Na przykład podczas narady na temat KUL-u w 1960 r. z udziałem przedstawicieli Komitetu Centralnego PZPR, Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwa Kultury, Urzędu do Spraw Wyznań oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych temu ostatniemu wyznaczono jedynie zadanie ograniczania działalności Towarzystwa Przyjaciół KUL ⁹⁸.

Specyfiką działań operacyjnych UB/SB wobec KUL-u była ich wielokierunkowość, wynikająca ze specyfiki rozpracowywanego „obiekta”. KUL był bowiem zarówno ważną instytucją Kościoła, uniwersytetem o znaczeniu ponadregionalnym,

⁹⁴ M. SOBIERAJ, *Między oporem a lojalnością. Działania SB wobec KUL*, s. 108, 111.

⁹⁵ M. CZECH, *Inwigilacja środowiska „Spotkań” przez służby specjalne PRL*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 1(5), s. 275-297.

⁹⁶ M. SOBIERAJ, *Między oporem a lojalnością. Działania SB wobec KUL*, s. 146.

⁹⁷ Sekcja II Wydziału IV KW MO w Lubinie w 1982 r. prowadziła 7 spraw obiektowych, 4 sprawy operacyjnego rozpracowania, 1 sprawę operacyjnego sprawdzenia, 9 kwestionariuszy ewidencyjnych oraz 34 TW, Protokół z posiedzenia kierownictwa SB KW MO w Lublinie w dniu 12 X 1982, w: *Kościół i opozycja na Lubelszczyźnie w dokumentach SB*, s. 112.

⁹⁸ AIPN, MSW, sygn. IPN BU 0445/37, Notatka dot. KUL-u, 1 III 1962, k. 142.

skupiskiem środowisk opozycyjnych, studentów świeckich, księży diecezjalnych, zakonników i sióstr zakonnych. Każdy z tych elementów wymagał specjalnych działań i specjalistycznych służb angażowanych nie tylko na poziomie lokalnym, ale i na szczeblu ogólnopolskim. Działania UB/SB wobec KUL-u rozgrywały się na obcym i wroгим ideologicznie terenie katolickiej szkoły wyższej w kraju komunistycznym.

Choć władze bezpieczeństwa podejmowały intensywne i stałe działania (paraliżowania i ograniczania rozwoju i dezintegracji środowiska) w celu uzyskania na KUL-u tzw. korzystnej sytuacji operacyjnej, to SB nie była jednak w stanie kontrolować całości życia uczelni. O ile łatwiej było „zapanować” nad kadrą KUL-u, o tyle liczba studentów powodowała, że nawet wzrastająca obsada komórki anty-kulowskiej SB nie była w stanie dostatecznie zinwigilować i spacyfikować tego środowiska. Próby marginalizacji KUL-u przez SB oraz zamknięcia uczelni w getcie kościelnym (sprowadzenia do rangi „Ciemnogrodu” – jak przez długie lata nazywano rozpracowywanie KUL-u) ostatecznie nie zakończyły się sukcesem.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

ARCHIWUM INSTYTUTU PAMIĘCI NARODOWEJ, ODDZIAŁ W LUBLINIE
Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Lublinie

ARCHIWUM INSTYTUTU PAMIĘCI NARODOWEJ W WARSZAWIE, BIURO UDOSTĘPNIANIA
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Instrukcje, wytyczne, pisma Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z lat 1962-1989.

Wybór dokumentów, red. i oprac. A. Dziurok, F. Musiał, Kraków–Katowice 2017.

Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945-1989, wstęp, wybór dokumentów, red. A. Dziurok, Warszawa 2004.

Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972-1979, oprac. M. Biełaszko, A. Piekarska, P. Tomasiak, C. Wilanowski, Warszawa 2007.

Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Lubelszczyźnie (lipiec 1944 – czerwiec 1945), wstęp S. Poleszak, wybór i oprac. L. Pietrzak, S. Poleszak, R. Wnuk, M. Zajączkowski, Warszawa 2004.

KSIĄŻKI I ARTYKUŁY

CZECH M., *Inwigilacja środowiska „Spotkań” przez służby specjalne PRL*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 1(5), s. 275-297.

DOMINICZAK H., *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944-1990. W świetle dokumentów MSW*, Warszawa 2000.

- GAŁASZEWSKA-CHILCZUK D., *Działania aparatu bezpieczeństwa wobec biskupa lubelskiego Piotra Kałwy w latach 1949-1974*, w: *Aparat bezpieczeństwa wobec kurii biskupich w Polsce*, red. A. Dziurok, Warszawa 2009, s. 116-127.
- GAŁASZEWSKA-CHILCZUK D., *Polityka państwa wobec Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w latach 1944-1968*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, nr 2(10), s. 39-68.
- Kościół i opozycja na Lubelszczyźnie w dokumentach SB 1971-1983*, wstęp, wybór i oprac. M. Sobieraj, Lublin 2009.
- LIBIONKA D., *Lubelszczyzna*, w: *Milenium czy Tysiąclecie*, red. B. Noszczak, Warszawa 2007, s. 151-171.
- MAŃKOWSKI Z., „Lubelski cud”, lipiec 1949 – represje, w: *Aparat ucisku na Lubelszczyźnie w latach 1944-1956 wobec duchowieństwa katolickiego*, red. Z. Zieliński, Lublin 2000, s. 67-79.
- MAREK Ł., *Wydział IV SB KW MO/WUSW w Katowicach (1962-1989). Struktura, kierownictwo, zakres działania*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944-1989” 2006, nr 1(3), s. 129-156.
- MUSIAŁ F., *Departament IV MSW w latach 1962-1989. Przyczynek do monografii*, w: *Instrukcje, wytyczne, pisma Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z lat 1962-1989. Wybór dokumentów*, red. i oprac. A. Dziurok, F. Musiał, Kraków-Katowice 2017.
- RAINA P., *Kościół w PRL. Kościół katolicki w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 1: *Lata 1945-1959*, Poznań 1994.
- ROSIAK D., *Wielka odmowa. Agent, filozof, antykomunista*, Wołowiec 2014.
- RUZIKOWSKI T., *Osobowe źródła informacji wydziałów operacyjnych Służby Bezpieczeństwa Komendy Stołecznej MO w latach 1981-1983*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej” 2006, nr 1(3), s. 327-350.
- SOBIERAJ M., *Działania operacyjne SB wobec kurii lubelskiej w latach 1975-1989*, w: *Aparat bezpieczeństwa wobec kurii biskupich w Polsce*, red. A. Dziurok, Warszawa 2009, s. 128-154.
- SOBIERAJ M., *Między oporem a lojalnością. Działania SB wobec KUL na przykładzie rozpracowania prof. Jerzego Kłoczowskiego*, oprac. dokumentów M. Mroczek, Lublin 2015.

DZIAŁANIA APARATU BEZPIECZEŃSTWA WOBEC KATOLICKIEGO UNIWERSYTETU LUBELSKIEGO

Streszczenie

Katolicki Uniwersytet Lubelski w okresie Polski Ludowej znajdował się nieustannie pod kontrolą aparatu bezpieczeństwa. Rozpracowanie uczelni prowadzono w ramach spraw obiektowych o kryptonimie „Olimp”, a następnie „Ciemnogród”. Z uwagi na ponadregionalną rangę uniwersytetu działania operacyjne podejmowały nie tylko lubelskie struktury UB/SB, ale także centrala pionu antykościelnego. Niektóre zadania angażowały jednostki regionalne aparatu bezpieczeństwa na terenie całego kraju. UB/SB utrudniało awans naukowy pracownikom KUL-u uważanym za wrogów systemu, wspierało zaś lojalnych wykładowców. W ramach działań dezintegracyjnych skłócano kadrę profesorską ze sobą, pogłębiało niepewność co do dalszych losów szkoły, prowadzono działania kompromitujące niektórych wykładowców itd. Od 1949 r. systematycznie rozbudowywano sieć agenturalną, która w latach 80. liczyła kilkudziesięciu tajnych współpracowników (zarówno wykładowców, jak i studentów). Mimo długoletnich intensywnych działań aparatu bezpieczeństwa nie udało mu się podporządkować i spacyfikować środowiska KUL.

Słowa kluczowe: Katolicki Uniwersytet Lubelski; aparat bezpieczeństwa; inwigilacja; działania dezintegracyjne; pion antykościelny.

ACTIVITIES OF SECURITY APPARATUS
AGAINST THE CATHOLIC UNIVERSITY OF LUBLIN

Summary

The Catholic University of Lublin (KUL) in the period of People's Republic of Poland was constantly under the control of the security apparatus (UB/SB). The surveillance on the university was conducted in frame of the object case code-named "Olimp" and then "Ciemnogród". Due to supra-regional importance of the university, operational activities were undertaken not only by Lublin's UB/SB structures but also by the headquarters of the anti-church division. Some tasks got regional units of the security apparatus involved in throughout the country. The UB/SB hindered scientific advancement of the KUL employees considered enemies of the system and supported loyal lecturers. As part of the disintegration efforts, university staff members were played off against professors, uncertainty surrounding further school fate was intensified, some teachers were compromising, etc. Since 1949, an agent network was systematically expanded, which in the 1980s included dozens of secret collaborators (both lecturers and students). Despite many years of intense security measures, the security apparatus failed to subdue and pacify the KUL environment.

Key words: The Catholic University of Lublin; security apparatus; surveillance; disintegration efforts; anti-church structure.

